

πους, καὶ ὡς πρὸς τὰς ἀρχάς. Αἱ σύγχρονοι Ἀθηναίαι δὲν εἶναι ἀνάξιοι τῶν ἐκφράσεων τοῦ Μίλτωνος, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀρχαίαν πρωτεύουσαν:

Ἐκεῖ ὅπου τοῦ Αἰγαίου καταλήγῃ ἡ παραλία
 Ἐβύναϊς· ἐκτίσθη πόλις, αἱ ἱστορικαὶ Ἀθηναίαι.
 Εἰς ἀέρα ζωηγόνον τρέφεται ἡ φαντασία.
 Ἐλαφρόν τὸ ἔδαφός της ἀλλ' ἐκτεταμένον εἶναι.
 Αἱ Ἀθηναίαι! τῆς Ἑλλάδος φωτοβόλος ὀφθαλμός.

Ἐκτὸς τῶν μεγαλοπρεπῶν αὐτῆς ἐρειπίων, εἰς ὧν τὴν θέαν ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ σπουδαστοῦ τῆς κλασικότητος καὶ τοῦ ἀρχαιολόγου δύναται νὰ ἐντροφᾷ ἐπ' ἀόριστον, καὶ τὰ ὁποῖα θέλουσι καθιστᾶ τὰς Ἀθήνας ἐτέραν Μεκκαν διὰ πᾶν ἐρευνητικὸν πνεῦμα, ἡ πόλις δὲν εἶναι ἀρκετὰ πλουσία εἰς διασκεδάσεις, ὥστε νὰ ἐλκύσῃ τὸν χάριν ἀπλῆς διασκεδάσεως ταξιδευόντα καὶ νὰ μείνῃ οὗτος αὐτὸςε πολλὰς ἐξδομάδας. Πλὴν νὰ μὴ ἴδῃ τις ποσὸς τὰς Ἀθήνας, νὰ μὴ σταθῇ τις ὑπὸ τὸν θαυμάσιον αὐτῶν οὐρανὸν, νὰ μὴ ἀναπνεύσῃ τὸν καθαρὸν αὐτῶν ἀέρα, καὶ νὰ μὴ ῥίψῃ ἐν μόνον βλέμμα ἐπὶ τῶν ἀριστουργημάτων τῆς ἑλληνικῆς τέχνης, εἶναι στέρησις θεάματος, ἐνοῦντος τὰς πλήρεις μεγαλείου ἀναπολήσεις τῆς ἀρχαιότητος μὲ τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἀπλουστάτης τῶν συγχρόνων διασκεδάσεων.¹

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΩΦΕΛΕΙΑΣ ΤΩΝ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Ὁ Κ. Ἀντωνίου Μηλιαράκης προθύμως ἀπέστειλεν ἡμῖν ὅπως δημοσιεύσωμεν ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ προοιμίου καὶ τῆς εἰσαγωγῆς ἔργου, περὶ ὃ ἔρη πολλοὺ ἀσχολεῖται καὶ προτίθεται νὰ δημοσιεύσῃ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν "Ἱστορικὸν ἰσχυρὸν ἔργον περὶ τῶν ἀσχοληθέντων ἐν τῇ σχεδίασῃ περὶ τῶν ἀσχοληθέντων εἰς γεωγραφικὰς μελέτας τῆς Ἑλλάδος λογίων Ἑλλήνων ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι σήμερον καὶ βιβλιογραφία τῶν ὑπὸ τούτων ἐκδοθέντων ἔργων."

Ἐκ τῆς εἰσαγωγῆς καὶ τοῦ προοιμίου, δημοσιεύομεν μόνον τὰ ἀποσπάσματα, ἐν οἷς ἐν παρόδῳ γράφει καὶ συντόμως περὶ τῆς ὠφελείας τῶν γεωγραφικῶν καὶ τοπογραφικῶν μελετῶν, παραθέτομεν δὲ καὶ τὴν ἀρχὴν, ἐν ἣ ἐκτίθεται ὁ σκοπὸς τῆς συγγραφῆς καὶ ἡ οἰκονομία τοῦ ὅλου ἔργου, ὅπως χρησιμεύσῃ ἡ δημοσίευσίς αὐτῆ καὶ ὡς ἀπλῆ ἀγγελία ἔργου φιλολογικῶ ἐνὸς τῶν συνεργατῶν μας εἰς τοὺς ἀναγνώστας τῆς Ἑστίας.

Σ. τ. Δ.

Εἰς τὸν ἐντελῶς ἀγνοοῦντα τὴν νεωτέραν τῆς Ἑλλάδος φιλολογίαν, θέλει φανῆ ὄντως ἀλλόκοτον τὸ θέμα, ὑπερ ἐπεχειρήσαμεν νὰ πραγματευθῶμεν, εὐλόγως δὲ θὰ ἐρωτήσῃ, ἂν ἡ Ἑλλάς ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τοῦ Βυζαντίου μέχρι σήμερον ἀνέδειξε γεωγράφον ἐξοχον ἢ θαλασσοπόρον ἢ ὀδοπόρον τολμηρὸν καὶ ἐπιστήμονα, αἶους κατὰ τὸ χρονικὸν αὐτὸ διάστημα τὰ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης ἔθνη, καὶ ἂν ὑπάρχωσι συγγράμματα γεωγραφικὰ τοιαῦτα ὥστε σπουδαῖος νὰ γίνῃ περὶ αὐτῶν λόγος.

Τὸ ἀπόρημα ἐκ πρώτης ὄψεως εἶναι πῶς εὐλογον' διότι οἱ Ἕλληνες καὶ πολὺ μὲν πρότερον, ἀλλὰ κυρίως ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τοῦ Βυζαντίου μέχρι σήμερον οὐδένα ἐξοχον γεωγράφον ἀνέδειξαν, οὐδὲ ὅπως ἔδραμον εἰς ἀνακάλυψιν νέων τόπων ἀγνώστων ἢ πρὸς περιγραφὴν ἐντελεστέρων τῶν γνωστῶν, συνελόντι εἰπεῖν τὸ ἔδαφος τῆς γεωγραφίας δὲν ἐκαλλιέργησαν ἐπιστημονικῶς· οὐχ ἦττον γινώσκομεν ὅτι τὸ τῆς Ἰδίας αὐτῶν χώρας πολλαχού δὲν ἀφήκαν ἐντελῶς χέρσον, ἀλλ' εἶτε μιμούμενοι τοὺς ἐν Εὐρώπῃ σοφοὺς, εἶτε παροτρυνόμενοι ὑπ' αὐτῶν ἀπειράθησαν τὸ καθ' ἑαυτοὺς νὰ καλλιέργησασιν, καίπερ ὑπὸ δουλείαν διατελοῦντες· ἠσθάνθησαν δ' ἐνωρὶς καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς τοιαύτης ἐργασίας καὶ κατενόησαν τὴν ἀξίαν τῶν ἐκ ταύτης καρπῶν. Προτιθέμεθα οὖν νὰ ἐρωτήσωμεν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τούτου τί ἐπραξάν, τί παρήγαγον ὠφέλιμον δι' ἑαυτοὺς ἢ διὰ τὴν ἐπιστήμην καθόλου καὶ ὁποῖα ἡ ἀξία τῶν ἔργων των. Δὲν σκοποῦμεν νὰ ἐγειρώμεν μνημεῖον φιλολογικὸν ὑπὲρ νεωτέρων γεωγράφων Ἑλλήνων· διότι ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἱστορίᾳ τῶν ἑλληνικῶν γραμματῶν δὲν εὐρίσκομεν τοιοῦτους ἄνδρας, οὐδὲ τὰ ἔργα τῶν ὁπωσδήποτε ἀσχοληθέντων εἰς ἀρκούντα πρὸς κατασκευὴν περιφανοῦς μνημείου κάλλος ἔχοντος καὶ δόξαν περιποιούντος αὐτοῖς καὶ τῇ πατρίδι. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου μόνον ἐκτυλίσσοντες τὸν χάσιν τῆς τε Εὐρωπαϊκῆς καὶ Ἀσιατικῆς Ἑλλάδος θέλομεν ἀπλῶς σημειώσαι ἐπ' αὐτοῦ τὰ μέρη, ὧν Ἕλληνες ἐμελέτησαν τὴν γεωγραφίαν καὶ περιέγραψαν τὴν κατάστασιν· θὰ καταδείξωμεν δὲ, τὸ ἐφ' ἡμῖν, καὶ τὸ εἶδος τῆς ἐργασίας καὶ θὰ ὀνομάσωμεν τοὺς ἐργάτας.

Γεωγραφία πολιτικαὶ γενικαὶ ἢ μερικαί, γεωγραφία μαθηματικαί, χωρογραφία, τοπογραφία, σχόλια ἐπὶ ἀρχαίων γεωγράφων, μελέται ἐπὶ τῆς ἀρχαίας γεωγραφίας τῆς Ἑλλάδος, πολιτειογραφικαὶ ἢ καταστατικαὶ εἰδήσεις, προσκυνητήρια μονῶν καὶ τὰ τοιαῦτα, δημοσιευθέντα ἐν ἰδίῳ βιβλίῳ ἢ ἐν περιοδικῶν ὑφ' Ἑλλήνων ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι σήμερον, ἔσται ἡ ὕλη τοῦ θέματος ἡμῶν, μικρὰ μὲν κατὰ τὸν ὄγκον, πολὺτιμος δὲ κατὰ τὴν ἀξίαν, ἅτε ὑπὸ ἐγγυρίων παραχθεῖσα. Κατὰ καθολικὸν δὲ κανόνα τὴν γεωγραφίαν καὶ πολιτειογραφίαν μιᾶς χώρας ἐκείνοι μᾶλλον δύνανται εὐδοκίμως νὰ πραγματευθῶσιν, οὔτινες ἐν αὐτῇ ἐγεννήθησαν καὶ ἀνετράφησαν· αἰετοὶ δὲ αἱ εἰδήσεις αὐτῶν προτιμῶνται τῶν διδομένων ὑπὸ παντὸς ξένου καὶ ἐπιθλυδος.

Ἐπειδὴ δὲ τὰ κοινωνικὰ φαινόμενα καὶ δὴ τὰ τῆς δικαιοῦς δημιουργήματα δὲν ἐμφανίζονται μεμονωμένα ἐν τῷ καθολικῷ βίῳ τῶν ἐθνῶν, ἀλλὰ συσχετίζονται ἀναποσπαστως πρὸς τὰς τοπικὰς, πολιτικὰς, θρησκευτικὰς, κοινωνικὰς

1. Ἐστία, ἐκ τῆς ἐσχάτης ἐκδόσεως μετασφραγιστῆ ὑπὸ τῶν κ. Α. Α. Ζυγομαλά, τοῦ συγγράμματος τοῦ κ. Τάκερμαν "Οἱ Ἕλληνες τῆς σήμερον"

περιστάσεις αὐτῶν, ἀνάγκη, διαλαμβάνοντες περὶ ἐνὸς κλάδου τοῦ διανοητικοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων, τοῦ γεωγραφικοῦ, νὰ ἐξετάσωμεν ἱστορικῶς τὴν κατάστασιν τῶν γεωγραφικῶν μελετῶν ἐν Ἑλλάδι κατὰ τόπον καὶ χρόνον· οὕτω δὲ τὸ ἔργον ἡμῶν ἀποβάνει ἱστορικὸν ἅμα καὶ βιβλιογραφικόν.

Ἐν τῷ ἱστορικῷ θέλομεν ἐξετάσει πότε μετὰ τὴν ἄλωσιν ἤρξαντο οἱ Ἕλληνες ἐργαζόμενοι περὶ τὰ γεωγραφικά, ὅποια τὰ αἷτια τῆς παραμέλησως ἢ τῆς προαγωγῆς τῆς ἐπιστήμης ταύτης κατὰ χρόνον καὶ τόπον, πῶς ἐδιδάσκετο, τίνες οἱ ἐργασθέντες, ὅποια ἡ ἀξία τῶν ἔργων αὐτῶν, καὶ ὅποια τὰ ἀποτελέσματα· τί ὡς πρὸς τὴν γεωγραφίαν ἔπραξεν ἡ ἐλευθέρα Ἑλλάς, ἡ ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς ἐλευθερίας τεθεῖσα, τί ἡ δούλη.

Ἐπὶ τοῦ δευτέρου δὲ μέρους, τοῦ βιβλιογραφικοῦ, θέλομεν καταγράψει κατάλογον τῶν διαφόρων γεωγραφικῶν συγγραμμάτων καὶ διατριβῶν μετὰ τῶν ἀναγκαιουσῶν βιβλιογραφικῶν σημειώσεων.

Οἱ λόγοι οἱ προτρέψαντες ἡμᾶς περὶ τοιαύτην μελέτην εἰσι πολλοὶ καὶ διάφοροι, κυριώτατος δὲ ἡ ἐπικρατούσα ἄγνοια τῶν γεωγραφικῶν βιβλίων, ἅτινα κατὰ διαφόρους χρόνους καὶ τόπους, πολλοὶ τῶν λογίων Ἑλλήνων ἔγραψαν, καὶ ἡ παρατηρουμένη παρ' ἡμῶν παραμέλησις τῆς σπουδῆς τῆς γεωγραφίας, κατὰ τὸν πικρότατον μάλιστα χρόνον, καθ' ἣν ἡ γεωγραφία ἀνυψώθη εἰς καθαρὰν ἐπιστήμην περιλαμβανούσαν τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν φύσιν, οὐδεμιᾶς ἄλλης ἐχούσης ἐν τε τῷ ἠθικῷ κόσμῳ καὶ τῷ φυσικῷ μεγαλειότεραν περιοχὴν καὶ ποικιλιώτεραν ἐφαρμογὴν.

Αἱ ἐκ τῆς σπουδῆς τῆς γεωγραφίας προκύπτουσαι ὠφέλειαι εἰσι ἀπειροί· ἡ λεπτομερὴς δὲ καὶ μεμερισμένη ἔκθεσις τῶν ἀγαθῶν τῶν προσερχομένων ἐξ αὐτῆς δὲν ἀνήκει βεβαίως εἰς τὸ ἡμέτερον θέμα· οὐχ ἦττον ἐν βραχυλογίᾳ λέγομεν, ὅτι ἕκαστον ἔθνος ὅπως βαδίσῃ ἀπροσκόπτως εἰς τὴν ἀνάπτυξιν αὐτοῦ καὶ πρόοδον πρέπει νὰ γνωρίσῃ καλῶς ἑαυτὸ, πρέπει νὰ μάθῃ μέχρι τῶν ἐσχάτων λεπτομερειῶν τὴν γεωγραφίαν τῆς χώρας, ἣν οἰκεῖ, αἱ δὲ γνώσεις περὶ τῆς γεωγραφικῆς καταστάσεώς του νὰ κατασταθῶσι κοινὰ, διὰδιδόμενα διαφοροτρόπως εἰς πάντα τὰ στρώματα τῆς κοινωνίας. Αἱ γεωγραφικαὶ καὶ πολιτικογραφικαὶ γνώσεις ἐθεωρήθησαν πάντοτε ἐν τῶν μεγαλειότερων δειγμάτων τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως τῶν ἐθνῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων κατὰ μέρος. Ὁ Ὀμηρος τὸν ἥρωα τῆς Ὀδυσσεύς θεωρεῖ ἄνδρα σοφὸν καὶ πολυμήχανον· διότι περιῆλθε ξένας χώρας, ἐπεσκέφθη λαοὺς καὶ ἐσπούδασε τὴν σοφίαν αὐτῶν. Ὁ σπουδάζων τὴν γεωγραφίαν, εἴτε περιηγούμενος, εἴτε μελετῶν ἐν τῷ σπουδαστη-

ρίῳ αὐτοῦ, ἐξέρχεται τοῦ στενοῦ καὶ περιορισμένου χώρου, ἐν ᾧ ἐγεννήθη, ἀνοίγει τὸ μέγα βιβλίον τοῦ κόσμου καὶ διερχόμενος αὐτὸ ἀναζητεῖ σελίδα τινὰ ἐφ' ἧς νὰ ἐγγράψῃ τὸ ὄνομά του. Αἱ γεωγραφικαὶ γνώσεις εἰσι στήλη φωτὸς ὁδηγοῦσα τοὺς λαοὺς διὰ μέσου τῶν κωλυμάτων τῆς φύσεως εἰς τὴν πρὸς ἀλλήλους κοινωνίαν, αὐτὴ πληροῖ τὰς ἀνάγκας αὐτῶν καὶ φέρει ἐν τῷ κόσμῳ τὴν ἰσορροπίαν καὶ τὴν ἁρμονίαν. «Ἡ γεωγραφία εἶναι ἀναγκαία εἰς τὸν φιλόσοφον καὶ εἰς τὸν πολιτικόν, εἰς τὸν λόγιον καὶ τὸν μὴ τοιοῦτον, εἶναι κοινὸν κέντρον τῶν φυσικῶν καὶ ἠθικῶν γνώσεων, ὁ δεσμὸς τῶν λαῶν καὶ ἡ βάσις τῶν σχέσεών των.» (Martin de Saint Vivien. Histoire de géographie).

Ἡ γεωγραφία, ἡ τοπογραφία καὶ χωρογραφία, ἡ φυσικὴ κατάστασις ἔτι τοῦ ἐδάφους θεωροῦντες ὡς ἐν τῶν ἀναποσπάσων σοικείων τῆς στρατιωτικῆς ἐκπαιδεύσεως, εἶναι ὁ φανὸς ὁ ὁδηγὸς τὰς στρατιωτικὰς κινήσεις, ὁ διαφωτίζων τὰ πολεμικὰ σχέδια κατὰ τε ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν. Πρὸ πάντων δὲ πρέπει νὰ κατασταθῇ κύριον μελέτημα τῶν στρατιωτικῶν ἐκείνων, ὧν ἡ πατρίς ἐπιφυλάσσει νὰ διεκδικήσῃ ἔθνη κληρονομίαν ἀρπαγείσαν. Ὅπως δὲ ἡ ἐκ τῆς τοιαύτης μελέτης ὠφέλεια ἀποβῇ ὄντως χρήσιμος, δεόν νὰ γίνῃ οὐχὶ ἐξ ὑπογείου καὶ ἐν καιρῷ τῆς ἀνάγκης, ἀλλ' ἐν εἰρήνῃ διὰ μελέτης μακρᾶς ἐν ἡρεμίᾳ γενομένης, καὶ συνεχῶς διὰ διαφόρων προσώπων τῆς αὐτῆς ἐπαναλαμβανομένης πρὸς ἐπίτευξιν ἀκριβείας καὶ τελειότητος.

Οἱ λαοὶ καὶ τὰ κατὰ μέρος ἄτομα, οἱ παραμελοῦντες τὴν σπουδὴν τῆς γεωγραφίας, πλὴν ἄλλων ὀλεθρίων κακῶν καταλαμβάνονται ὑπὸ παραλόγου ἐγωῦσμου· τὰ διανοήματα αὐτῶν εἰσι περιορισμένα καὶ ταπεινά, αἱ δὲ ἀποφάσεις φέρουσι τὸν τύπον τῆς τοπικότητος καὶ προσωπικότητος. Ἐὰν μελετήσωμεν ἐπισημένως τὰ ἀποτελέσματα τῶν γεωγραφικῶν ἐρευνῶν καὶ ἀνακάλυψεν, ὅς μέχρι τοῦδε ἐκοιμήσατο ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, θέλομεν ἰδεῖ, ὅτι ἐπ' αὐτῶν ἐστηρίχθη κατὰ μέγα μέρος ἡ πρόοδος τῶν ἐθνῶν. Παραλείποντες τὰ παραδείγματα, ἅτινα παρέχει ἡ ἱστορία τῶν ἀρχαίων λαῶν καὶ τῶν νεωτέρων εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν, ἀρκούμεθα νὰ παραθέσωμεν πάτριον.

Μετὰ τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν πάντες ἐπίστευσαν ἀπρὶξ ἐχόμενοι τῶν σημείων τῶν καιρῶν, ὅτι δὲν ἔμελλε πῶ ἡ Ἑλλὰς νὰ ἐμφανισθῇ εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ κόσμου· ὑπέλαβον ὅτι ὅπως οἱ Φοίνικες, οἱ Αἰγύπτιοι, οἱ Καρχηδόνοι, οἱ Ῥωμαῖοι ἤκμασαν καὶ παρήκμασαν καὶ ἐπὶ τέλους ἐξηφανίσθησαν, οὕτως ἐπέπρωτο τὸ ὄνομα τῆς Ἑλλάδος νὰ μὴ ἐγγραφῇ τοῦ λοιποῦ εἰς τὰς σελίδας τῆς ἱστορίας. Ἐν τούτοις ὅποτε οἱ νησιώ-

ται καὶ οἱ κάτοικοι τῶν παραλίων χωρῶν τῆς Ἑλλάδος, εἰς τὴν ἔμφυτον αὐτοῖς φιλοπονίαν, δραστηριότητα καὶ νοημοσύνην ὑπέκοντες, ἀντὶ πλοιαρίων ἐναυπήγησαν μεγάλα πλοῖα καὶ ἀντὶ ἀκτοπλοίων ἐπεχείρησαν πλοῦς εἰς πάντα τὰ παράλια τῆς Μεσογείου καὶ τοῦ Ὀκεανοῦ, καθὼς καὶ ὅταν οἱ κάτοικοι ἰδίως τῆς Ἡπείρου, Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας ἤρχισαν πορευόμενοι εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς πόλεις ἐμπορίας ἕνεκεν ἢ ἐκπαιδεύσεως, ἢ Ἑλλάς ἐξωγογόνθη ἐκ τοῦ κομισθέντος ὕλικου καὶ διανοητικοῦ πλοῦτος καὶ ἐξυπνήσασα ἐκ τοῦ ληθάργου εἶδεν ἔκθαμβος εἰς τὸν ὀρίζοντα οἰωνὸν ἄριστον, τὸ ὑποφώσκον φῶς μελλούσης ἀνατολῆς, καὶ ἔνθους γενομένη διεσάλπισεν ἀπανταχοῦ γῆς ὅτι ζῆ.

Ἐν τούτοις, ἐνῶ τοιαῦτά εἰσιν τὰ ἐκ τῆς σπουδῆς τῆς γεωγραφίας ἀγαθὰ, ἢ γεωγραφία καὶ πᾶσαι αἱ πρακτικαὶ ἐπιστήμαι, αἱ ἀποτελοῦσαι τὰ νῦν τὸν πλοῦτον τῶν ἐθνῶν, παραμελοῦνται παρ' ἡμῶν, βαινόντων ἐπὶ ὀλεθρίου συστήματος ἐκπαιδεύσεως, οὕτω δὲ μένομεν ἐστερημένοι πολλῶν καὶ πολυτίμων ἀγαθῶν. Ἡ γεωγραφία κατήτησεν ἐν Ἑλλάδι μάθημα τῆς κατωτέρας ἐκπαιδεύσεως καὶ κατὰ πολὺ καθυστέρησε τῆς ἔστω καὶ λανθάνοντος πως βαινούσης παρ' ἡμῖν ἀναπτύξεως τῶν λοιπῶν ἐπιστημονικῶν κλάδων. Προσθεύομεν δὲ ὅτι ἡ ἄξει τοῦδε παραμέλησις τῆς ἐπιστήμης ταύτης εἶναι σὺν ἄλλοις σπουδαία πηγὴ τῶν κακῶν, ἅτινα ἡ χώρα ἡμῶν ὑφίσταται ἐν τῇ ἐσωτερικῇ διοικήσει, καὶ τῶν καθημερινῶν παρεξηγήσεων καὶ μομφῶν τῆς ἐν Εὐρώπῃ δημοσιογραφίας ὡς πρὸς τὴν ἐκάστοτε περιγραφομένην κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος.

Κατὰ τὴν κρίσιν ἡμῶν ἢ παραμέλησις πολλῶν ἐπαρχιῶν τῆς Ἑλλάδος εἰς τὰς ὁποίας δὲν μετεδόθησαν, ἃς εἵπωμεν ἀναφανδὸν, τὰ ἀγαθὰ τῆς ἐννόμου διοικήσεως καὶ τῆς ἐλευθερίας, εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀγνοίας περὶ τῆς γεωγραφικῆς καὶ πολιτειογραφικῆς αὐτῶν καταστάσεως διότι οὕτε ἢ κυβερνήσις ἀκριβῶς καὶ ἐπισταμένως ἐφρόντισε νὰ φωτισθῇ περὶ αὐτῶν, οὕτε ἰδιώτης κάτοικος τῶν μερῶν τούτων ἔγραψεν ὀλίγας λέξεις. Πολλῶν ἐπαρχιῶν τῆς Ἑλλάδος τὸ ὄνομα μόνον εἶναι γνωστὸν ἐκ τῶν γεωγραφικῶν ἐγχειριδίων, καὶ ἐνταῦθα διότι δὲν δύναται νὰ παραλειφθῇ, ἀνταχθεὶ δ' ἔστιν ὅτε καὶ ὑπὸ τοῦς θόλους τοῦ βουλευτηρίου κατὰ τὰς ἐξελέξεις τῶν ἐκλογῶν!

Ἐὰν ἢ κατὰστασις πασῶν τῶν ἐπαρχιῶν τῆς τε ἐλευθέρας καὶ τῆς δούλης Ἑλλάδος ἦτο ἀμοιβαίως γνωστὴ εἰς πάντα, ἢ ἐκ τῆς γνώσεως ταύτης μορφουμένη ἐκάστοτε κοινὴ γνώμη ἢ θελεν ἐπιδρᾶ ἐπὶ τῶν λεπτομερειῶν τῆς διοικήσεως αὐτῶν, συναλλασσομένων τῶν πλεονεκτημάτων τῆς μιᾶς ἐπαρχίας πρὸς τὰ μειονεκτήματα τῆς ἑτέρας. Νομίζομεν δὲ ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ μεγίστων κακῶν πρόξενον ἐπικρατοῦν

παρ' ἡμῖν ἐπαρχιακὸν πνεῦμα, ἐνιαίας οὔσης τῆς κυβερνήσεως καὶ ἐπὶ συγκεντρωτικῶν βάσεων στηριζομένης, θέλει ἐκλίπει, ὁπόταν ἐντελῶς γνωρίσωσιν ἀλλήλας οὕτως εἰπεῖν αἱ ἐπαρχίαι. Ἡ ἀνάγνωσις δὲ εἰδικῶν τοπογραφικῶν καὶ χωρογραφικῶν, περιηγήσεων, πολιτειογραφικῶν καὶ ἔθνογραφικῶν πραγματειῶν τῶν ἐπαρχιῶν τῆς δούλης Ἑλλάδος, ἢ περὶ τῆς γεωγραφικῆς αὐτῶν ἐν γένει καταστάσεως ἀδιάκοπος μελέτη θέλει διατηρεῖ μεταξὺ τῶν ἀπανταχοῦ Ἑλλήνων θερμότερον, ἄγρυπνον, ἐς αἰεὶ παρὸν καὶ ἐνεργοῦν τὸ πνεῦμα τοῦ ἐθνισμοῦ, τὸ πνεῦμα τῆς ἀδελφότητος. Αἱ τοιαῦται ἀναγνώσεις θέλουσι καταδείξει τὸ μέγεθος τῆς Ἑλληνικῆς γῆς, θέλουσι καταστήσει στερεωτέρας καὶ στενωτέρας τοὺς δεσμούς τῶν ἀπανταχοῦ διεσπαρμένων Ἑλλήνων, ἀναπτύξει πλειότερον τοὺς πόθους καὶ πολλαπλασιάσει τὰς ἐνεργείας πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ἱεροῦ σκοποῦ.

Ἡ Ἑλλάς παρὰ πᾶσαν ἄλλην χώραν τῆς αὐτῆς ἐκτάσεως ἔχει ποικιλωτέραν γεωγραφίαν, ὁ γεωγραφικῆς δὲ αὐτῆς σχηματισμὸς, ἢ θέσις, ἢ ὄρογραφικὴ καὶ ὑδρογραφικὴ αὐτῆς κατάστασις συνετέλεσαν τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἀκμὴν αὐτῆς, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν παρακμὴν, διὰ τοῦ κατακερματισμοῦ ἐν τῇ ἀρχαιότητι εἰς μεμονωμένας πολιτείας, διαχωριζομένας διὰ ἀλλήλων ὑπὸ φυσικῶν ὀρίων, καὶ ἐς αἰεὶ διαπληκτιζομένας. Οὐδεμίαν σελὶς τῆς ἀρχαίας καὶ νεωτέρας ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος δύναται νὰ μελετηθῇ καὶ κατανοηθῇ ἀκριβῶς ἄνευ τῆς γνώσεως τῆς γεωγραφίας αὐτῆς, τῆς φυσικῆς κατὰ τόπους καταστάσεως καὶ τῆς εἰδικῆς μελέτης περὶ τῆς ἐπιδράσεως τῶν ἀέρων, ὑδάτων καὶ τόπων ἐπὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν κατ' ἐπαρχίας οἰκητόρων τῆς.

Ἡ γεωγραφία τῆς Ἑλλάδος εἶναι ὁ φανὸς τῆς ἱστορίας αὐτῆς, ἂν δὲ ἢ ἱστορία εἶναι ἀφήγησις παρελθουσῶν πολιτικῶν πράξεων, αἰτινες ἔσχον ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ συνόλου τῆς ἀνθρωπότητος ἢ ἐνὸς λαοῦ, τὸν φανὸν τοῦτον ὅταν αἱ πράξεις αὐταὶ τελῶνται πρέπει νὰ λαμβάνωσιν ὀδηγὸν οἱ ἐπὶ τὴν διεύθυνσιν καὶ διαχείρισιν αὐτῶν κεκλημένοι. Ἐὰν ὑπάρχωσι παρομοιώσεις ἐπιτυχεῖς ἐξ ἐκείνων, ἃς μετεχειρίσθησαν ποιηταὶ καὶ πεζογράφοι, ὅπως καλλύνωσι τὸν λόγον, οὐδεμίαν ἴσως ἐπιτυχέστερα τῆς παρομοιώσεως τῆς ἐννοίας τῆς πολιτείας πρὸς ναῦν πλέουσας καὶ τῶν δικαιοκόντων αὐτῆς πρὸς κυβερνήτας. Οὐαὶ τῷ κυβερνήτῃ τῷ ἀγνοοῦντι τὰς ἰδιαζούσας φυσικὰς περιστάσεις καὶ τὰ θαλάσσια ἢ οὐράνια φαινόμενα τῆς ὁδοῦ, ἂν διαπλέει.

Τούτων οὖν ἕνεκα θεωροῦμεν τὴν σπουδὴν καὶ μελέτην τῆς γεωγραφικῆς καὶ πολιτειογραφικῆς καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος προϋργαίτατον μέλημα τῶν λογίων αὐτῆς. Δὲν ἀρκεῖ ὅ,τι

ξένοι περιηγηταὶ καὶ φιλόλογοι ἔγραψαν περὶ αὐτῆς, διότι ἐπαναλαμβάνομεν ὅτι καὶ ἐν ἀρχῇ εἶπόμεν, ὅτι τὴν γεωγραφικὴν κατάστασιν ἐνὸς τόπου ἀδύνατον νὰ ἐκθέσῃ καὶ περιγράψῃ ἀκριβέστερον ἕτερος πλὴν τοῦ ἰθαγενοῦς, ἐκ δὲ τῶν ξένων μόνον ὁ παραμείνας ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐν τῇ περιγραφομένῃ χώρᾳ.

Ἡ Ἑλλάς, καὶ λέγομεν τοῦτο οὐδένα κίνδυνον διατρέχοντες νὰ προσκρούσωμεν εἰς τὴν ἀλήθειαν, δικτελεῖ ἔτι καὶ νῦν οὕσα χώρα ἀγνωστος. Ἡ ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν ἐξέτασις τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Ἑλλάδος, τοῦ κλίματος, τῶν προϊόντων, τῆς κοινωνικῆς καὶ διανοητικῆς ἀναπτύξεως, τῆς θρησκευτικῆς, ἐμπορικῆς καὶ βιομηχανικῆς καταστάσεως κτλ. οὐπω ἐγένετο ὑπὸ τῶν κυβερνήσεων, ἢ ὑπὸ ἰδιωτῶν, ἢ ὑπὸ συλλόγου ἢ εταιρίας. Ἀγνωστα διατελοῦσιν ἡ χλωρίς αὐτῆς ἐν μέρει, ἡ ζωολογία, ἡ ἱχθυολογία, τὰ ὄρυκτά αὐτῆς, τὰ μέταλλα, τὰ προϊόντα κατὰ τόπους, ἀγνωστος ἡ φυσικὴ κατάστασις τοῦ ἐδάφους, ἡ ὄρεογραφία καὶ ὑδρογραφία, ἀγνωστος ἡ κλασσικὴ ἐνιαχοῦ ἀρχαιότης, ἡ ἐκκλησιαστικὴ, αἱ κατὰ τόπους διάλεκτοι τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, τὸ ζῶν τοῦτο πολῦτιμον μνημεῖον τὸ ὑπὸ τοῦ χρόνου ὀσμήμεραι φθειρόμενον, ἀγνωστος διατελεῖ ἡ ἐθνογραφία τῆς Ἑλλάδος, καὶ δὴ ἡ τῶν δούλων ἐπαρχιῶν, τὸ μέγα τοῦτο καὶ ζωτικὸν ζήτημα τοῦ καθόλου ἑλληνισμοῦ, οὗτινος ἐπ' ἐσχάτων ἤψαντο οἱ ἔχθροὶ αὐτοῦ καὶ ἀνέμιξαν μετὰ τῆς συγχρόνου πολιτικῆς.

Πλεῖστα νομοθετήματα, διατάγματα, στρατιωτικοὶ ἢ πολιτικοὶ θεσμοὶ ὀργανωτικοὶ παρ' ἡμῖν ἐκδοθέντες ὑπὸ τῶν κατὰ καιροὺς κυβερνήσεων ἔπεσον εἰς ἀχρησίαν, ἢ κακῶς ἐφηρμύσθησαν, ἢ ἐφαρμοσθέντες ἀπεδείχθησαν ἐπιβλαβεῖς, διότι συνετάχθησαν ἐν ἀγνοίᾳ τῆς ἀκριβοῦς γεωγραφικῆς καὶ πολιτειογραφικῆς καταστάσεως τῆς χώρας. Θὰ ἐμνημόναμεν δ' ἐπὶ μακρὸν τὸν λόγον, ἐὰν εἰσερχόμεθα εἰς τὴν ἀνάλυσιν εἰδικῶν παραδειγμάτων. Ἐὰν διέλθῃ τις μετὰ προσοχῆς τὰ πρακτικὰ τῶν βουλῶν τῆς Ἑλλάδος, θέλει πολλοῦ παρατηρήσει μετὰ λύπης ὅτι προτάσεις καὶ νομοσχέδια περὶ διαχαράξεως ὁδῶν, περὶ καθαρισμοῦ κοίτης ποταμῶν, περὶ ἀποξηράνσεως λιμνῶν, ἐλῶν καὶ τελεμάτων, περὶ καθαρισμοῦ καὶ κατασκευῆς λιμένων, σιδηροδρόμων, ζητήματα ζωτικὰ μιᾶς πολιτείας, ἢ ψηφισθέντα ἀπέτυχον περὶ τὴν ἐφαρμογὴν, ἢ προταθέντα οὐδέποτε ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν ἢ θεθέντα ὑπὸ συζήτησιν ἐπολεμήθησαν, διὰ λόγων ληφθέντων ἐκ πάσης ἄλλης πηγῆς ἢ ἐκ καθαρῶς γεωγραφικῆς. Χθὲς δ' ἔτι ὁ ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν Χ. Ζιμβρακάκης ἀπαντῶν εἰς τὴν πρότασιν τοῦ Γ. Ζωχιοῦ περὶ συστάσεως ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν στρατιωτικῶν τμήματος ἐπιτελῶν, εἶπε καὶ τὰ ἐξῆς ἐπὶ λέ-

ξει: «Μετὰ λύπης σὰς λέγω, κύριοι, ὅτι παρ' ἡμῖν ἐν τῷ ὑπουργείῳ δὲν ὑπάρχει κανεὶς νὰ μοὶ δώσῃ στατιστικὰς πληροφορίας, περὶ τοῦ πληθυσμοῦ, τῶν προϊόντων, τοῦ ἐδάφους οἰκισθῆναι ἐπαρχίας. . . . μὰς λείπει ἡ τοπογραφία· ἐὰν ἡ κυβέρνησις θεωρήσῃ ἀναγκαῖον σήμερον νὰ συγκεντρώσῃ στρατὸν εἰς ἓν μέρος, δὲν γνωρίζει ἂν οἱ στρατιῶται θὰ εὑρουν ἐκεῖ τοῦλάχιστον ψωμί· δὲν ἐγένοντο ἀναγνωρίσεις τοῦ ἐδάφους καὶ τὰ λοιπὰ παρομοιωθέντα εἰς τοιαύτας ἐργασίας. . . . ποτὲ δὲν ἐγένετο τοιαύτη ἐργασία. . . .»

Πολλοὶ βεβαίως, καὶ δὴ ἐξ ἐκείνων, οἵτινες δυσκόλως ἀπομανθάνουσιν ὅτι ἅπαξ ἔμαθον, καίτοι παρετήρησαν ἐκ τῆς πείρας τὸ ἐσφαλμένον αὐτοῦ, ἢ ἐξ ἐκείνων, οἵτινες ὑπολαμβάνουσιν ἑαυτοὺς πανσόφους ἐκ κοιλίας μητρὸς, θὰ κατακρίνωσιν ἡμᾶς ὅτι, καταστήσαντες τὸ ζήτημα τῆς Ἑλλάδος ζήτημα γεωγραφικὸν, παρεσύρθημεν εἰς φοβερὰν πλάνην, ἐκ τοῦ ὑπερβολικοῦ πρὸς τὸ θέμα, περὶ ὃ ἀσχολούμεθα, ἔρωτος. Τοὺς τοιοῦτους ἐκ τῶν προτέρων παροπίεπομεν νὰ μελετήσωσι τί πράττουσι τὰ πεπολιτισμένα ἔθνη τῆς Εὐρώπης, ἅτινα τὴν ἐγχωρίαν γεωγραφίαν θεωροῦσιν ὡς βᾶσιν πάσης πολιτικῆς σκέψεως καὶ πράξεως.

Ἄλλ' ἡ γεωγραφικὴ μελέτη ἐνὸς τόπου δὲν εἶναι ἔργον ἐνὸς ἀτόμου, ἀλλὰ πολλῶν· διότι οὐδεὶς εἶναι δυνατὸν ἀκριβῶς νὰ γινώσκῃ πάντας τοὺς κλάδους τῆς γεωγραφικῆς ἐπιστήμης. Πλὴν δὲ τούτου ἡ μελέτη αὕτη ἀπαιτεῖ δαπάνας προκυπτούσας ἐκ τῶν περιηγήσεων, τῶν καταμετρήσεων, τῶν ἐργασιῶν, τῆς ἐκτυπώσεως πινάκων, εἰκόνων τοπογραφικῶν καὶ τῶν τοιούτων. Διὰ τοῦτο αἱ κυβερνήσεις ἢ αἱ γεωγραφικαὶ ἐταιρίαι ἀνάλαβον τὴν ἐργασίαν ταύτην χορηγοῦσαι τὰ μέσα. Τὰ ἐπιτελεῖα τὰ στρατιωτικὰ τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν καὶ τὰ ναυαρχεῖα ἐξετέλεσαν ἔργα γεωγραφικὰ, ἅτινα περιποιοῦσι τιμὴν εἰς τοὺς πονησαντας, καὶ δόξαν εἰς τὰ ἔθνη, εἰς τὰ ὅποια ἀνήκουσι· τὰ δὲ ὄνόματα αὐτῶν θέλουσι διαγράψῃ ἐνδοξὸν χρονικὴν περιόδον εἰς τὴν γενικὴν ἱστορίαν τῆς γεωγραφίας.

A. ΜΗΛΙΑΡΑΚΗΣ.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΔΑΜΑΝΤΟΣ

Ὅστις κοσμεῖ τὰ νῦν τὸ αὐτοκρατορικὸν σκῆπτρον τῆς Ρωσίας.

Ὁ ἀδάμας οὗτος ἀνῆκε τὸ πρῶτον εἰς τὸν Ναδὶρ Σάχ, ἦτο δὲ εἰς ἐκ τῶν δύο μεγάλων ἀδαμάντων, οἵτινες ἐστόλιζον τὸν θρόνον τοῦ κατακτητοῦ τούτου. Τοὺς δύο τούτους ἀδάμαντας ὠνόμαζον τότε μετὰ τὴν συνῆθη ἀνατολικὴν ὑπερβολὴν «ἥλιον τῆς θαλάσσης» τὸν ἓνα καὶ «σελήνην τῶν ὄρεων» τὸν ἄλλον. Ὅτε ἔθανατώθη ὁ Ναδὶρ Σάχ, τὸ πλεῖστον τῶν πολυτίμων